

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІМІДЖЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуто питання гуманістичної спрямованості особистості як іміджевої характеристики вчителя у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Проаналізовано погляди класика світової педагогіки на проблему гуманістичної спрямованості особистості педагога як прояву його іміджевої характеристики.

Ключові слова: гуманізація освіти, азбука моралі, гуманістична спрямованість особистості педагога, професійні якості педагога-майстра.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У світлі модернізації освітньої діяльності особливого значення набуває оптимізація процесу виховання шляхом гуманізації освіти, що має забезпечити зростання ролі особистості – носія позитивних моральних якостей і ціннісних орієнтацій, якій притаманні високий рівень культури й духовності, а також здатність до самовдосконалення і саморозвитку.

Провідною метою сучасної європейської освіти є підготовка фахівців, здатних творчо працювати та відповідати вимогам гуманістично спрямованої особистості. Професійна підготовленість та особистісні якості педагога розкриваються в його зовнішньому вигляді, який ми звикли називати іміджем. Тому проблема формування гуманізму педагога як прояву його позитивного іміджу набуває особливої актуальності на сучасному етапі входження України до європейського освітнього простору за всіма напрямками Болонського процесу.

Шляхи для розв'язання цих завдань можна знайти в науково-практичному доробку В.Сухомлинського, який присвятив свою педагогічну діяльність дослідженню гуманістичної педагогіки, а його твори є предметом уваги багатьох дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми гуманізації вищої освіти розглянуто в наукових працях Є. Барбіної, І. Беха, С. Гончаренка, А. Донцова, Е. Карпової, В. Кременя, М. Лазарева, Н. Ничкало, О. Пехоти, В. Рибалки, О. Саленко, О. Сухомлинської.

Дослідженням поняття “гуманістична особистість” займалися О. Асмолов, Г. Балл, Н. Безлюдна, Л. Божович, Ф. Василюк, І. Зязюн, Д. Леонт'єв, А. Маслоу, В. Скрипник, В. Слободчиков, С. Смирнов, К. Роджерс та ін.

Педагогічні ідеї В. Сухомлинського та його гуманістична діяльність стали об'єктом наукових досліджень багатьох науковців (М. Антонець, Н. Безлюдна, І. Бех, Л. Бондар, В. Деркач, Н. Дічек, І.Зязюн, В.Кравцов, М. Левківський, Л. Милков, І. Остапівський, О. Рідкоус, М. Сметанський та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета даної статті – проаналізувати погляди класика світової педагогіки В.Сухомлинського на проблему гуманістичної спрямованості особистості педагога як прояву його іміджевої характеристики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна науково-технічна революція, величезний обсяг інформації, значне збільшення її джерел змінили умови засвоєння знань в оточуючому світі, а отже, змінили вимоги до педагогічної майстерності вчителя: знання предмета перестає бути основною функцією вчителя – він має знати, як навчати й виховувати, найефективніше реалізувати мету й завдання навчально-виховного процесу.

Одним із принципів впровадження Державної Національної програми “Освіта” (Україна – ХХІ с.) є гуманізація освіти, яка ґрунтується на утвердженні людини як найвищої цінності, через розкриття її вмінь та здібностей і задоволення різноманітних професійних потреб та інтересів [3: 127].

Аналізуючи твори В.Сухомлинського, можна з впевненістю стверджувати, що найвищої вершини розвитку теорія і практика гуманістичного виховання набули за часів його творчої праці.

Особлива заслуга Василя Сухомлинського полягає в тому, що він один із перших вітчизняних педагогів вдало поєднав ідею всебічного розвитку особистості і гармонійного розвитку суспільства. Він постійно наголошував, що навчально-виховний процес покликаний зберегти функціональну єдність, якою природа наділила кожного з нас: душу, дух, тіло [1].

Велику увагу В.Сухомлинський приділяв вихованню гуманності, людяності через творення добра людям. Педагог стверджував, що усі наші моральні принципи, насамперед людське, співчутливе, дбайливе ставлення людини до людини має виявлятися в конкретних, практичних справах. Найпрекраснішою й найщасливішою є та людина, яка присвятила своє життя боротьбі за щастя інших. Творення добра для людей має стати звичайною нормою поведінки, перетворитися в звичку [5].

Досліджуючи проблему виховання, В.Сухомлинський наголошує, що “виховання неможливе без людської любові і поваги до вихованців. На відміну від багатьох педагогів того часу, він вважав, що без щирої, невдаваної і водночас мудрої, осмисленої любові й поваги до дітей (як у сім’ї, так і в школі) не буде й уміння виховувати [8: 32-34]”.

Важливим елементом він вважав формування моральної культури особистості, засвоєння загальнолюдських норм моральності – *азбуки моралі*. На його думку, у практиці виховної роботи будь-якого закладу повинна бути закладена своєрідна початкова школа громадянськості – школа формування стійких моральних переконань через роз’яснення їх єдності, через спонукання до діяльності, що має яскраво виражену громадянську спрямованість. Впроваджуючи своєрідну “азбуку моральної культури”, він зосереджує увагу на таких вимогах, правилах, нормах поведінки:

- Перевіряй свої вчинки запитанням до самого себе: чи не чиниш ти зла, незручності чесним, хорошим людям? Адже кожний твій вчинок, кожне бажання відбивається на оточуючих.
- Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми, люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром.
- Всі блага і радощі життя створюються працею. Без праці немислиме життя.
- Будь добрим і чуйним до людей. Безсердечність породжує байдужість, а вона, в свою чергу, породжує себелюбство –джерело жорстокості.
- Не будь байдужим до зла, тому що найстрашніше – відступництво, зрада високих ідеалів [8: 120].

Отже, першочерговим завданням у навчально-виховному процесі педагог вбачає мистецтво морального виховання особистості, щоб моральні цінності розкривались перед юними серцями в яскравих образах, які захоплюють думку і хвилюють душу, пробуджують прагнення до ідеалу. Безсумнівним є той факт, що вчитель є своєрідним ідеалом, зразком для наслідування.

Тому, одним із цих яскравих образів для наслідування, на нашу думку, може слугувати імідж педагога, що розкриває його професійні та моральні якості.

Отже, досліджуючи особистість учителя-вихователя, великий гуманіст В.Сухомлинський дійшов висновку, що його ідейні переконання, багатство духовного життя, цілісність його етичного “Я” є тією силою, що примушує кожного вихованця глянути на себе, замислитись над власною поведінкою й керувати собою. З того, як педагог поводить себе в дитячому та педагогічному колективі, дитина робить висновок про те, якими є люди взагалі, в чому полягає добро, в чому ідеал. Отже, необхідно, щоб особистість педагога приваблювала вихованців, надихала їх своєю цілісністю, красою ідейно-життєвих поглядів, переконань, морально-естетичних принципів, інтелектуальним багатством, працьовитістю. Знання переростають у переконання тільки тоді, вважає великий педагог, коли вихованцям хочеться бути схожими на вихователя, коли слово в його устах є привабливою і надихаючою

силою. Педагог виховує передусім своєю думкою, своїм мисленням. Справжній вихователь той, хто звертається до вихованців із своїми яскравими думками, ідеями, переконаннями. Йдеться про духовні потреби вчителя виражати себе як особистість, розкривати свій внутрішній світ перед людьми [8: 197-198].

Виходячи з вищевисловленого, В.О. Сухомлинський наголошує на таких важливих якостях, які повинен мати педагог-майстер:

- 1) постійне проникнення в складний духовний світ дитини, який ніколи не має припинятися;
- 2) знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва, а саме: вміння виховувати й відчувати індивідуальний світ дитини;
- 3) глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини, терплячість до дитячих слабостей, мудрість в розумінні дитини;
- 4) гармонія серця і розуму педагога, чуйність, сердечна турбота про дитину;
- 5) здатність до задушевної розмови з учнем, глибоке проникнення в душу дитини, зацікавлення тим, як вона живе, дивиться на світ, які в неї відносини з оточуючими людьми [6: 98].

Вищевисловлене підтверджує його думку про те, що “морально й естетично вихована людина закохана не тільки в зовнішню красу, а й у внутрішню натхненність. Уміння бути зачарованим багатим світом думок і почуттів – дуже важлива риса моральної та естетичної вихованості. Чим вищий інтелектуальний, естетичний моральний розвиток і загальний рівень духовної культури людини, тим яскравіше відображається внутрішній духовний світ у зовнішніх рисах. Внутрішня краса виявляється в зовнішніх рисах. Про внутрішню порожнечу свідчить навіть те, що людина намагається додати до своєї зовнішності риси, які взагалі не властиві людським уявленням про красу або принижують людську гідність. Безглузде “модничання” викликає обурення насамперед тому, що людина кричить про свою внутрішню і духовну порожнечу – кричить визивно й надокучливо і своїм криком заважає людям нормально жити [11: 408]”.

Багато уваги В.Сухомлинський приділяв такому поняттю як краса. Він наголошував, що “у світі є не тільки потрібне, корисне, а й красиве. З того часу, коли людина стала людиною, з тієї миті, коли вона задивилася на квітку і вечірню зорю, вона стала вдивлятися в саму себе. Людина осягла красу. Краса – це глибоко людське! Краса існує незалежно від нашої свідомості й волі, але вона відкривається людиною і осягається нею, живе в її душі [11: 409]”.

Естетичним виявленням моральної гідності вчений вважав єдність внутрішньої і зовнішньої краси. Закономірним фактом, на його думку, є те, що людина прагне бути красивою й хоче мати гарний вигляд. Але здійсненність цього прагнення залежить від морального обличчя – від того, якою мірою краса людини зливається з її творчою, діяльною суттю. Найяскравіше людська краса виявляється, коли людина зайнята улюбленою діяльністю – зовнішній вигляд ніби освітлюється внутрішнім натхненням [11: 413].

У дітей він намагався виховати відчуття і переживання краси, прагнення до прекрасного й нетерпимість до потворного, стверджуючи, що тільки злиття розумного й красивого формує високоморальне почуття. Краса тільки тоді облагороджує і підносить, коли зливається з правдою, людяністю, непримиренністю до зла [10: 414].

Проаналізувавши наукові праці В.Сухомлинського, можна стверджувати, що він дотримувався того погляду, що педагогіка – не тільки наука, а й мистецтво, тобто висока майстерність, яка, ґрунтуючись на теоретичних знаннях, вимагає водночас і творчого виявлення індивідуальності вчителя, вихователя, його натхнення, ініціативи, винахідливості, вправності. Разом із тим, на думку Сухомлинського, педагогіка включає в себе й елементи творчості, оскільки вона цілеспрямовує навчально-виховний процес, оперуючи не тільки науковими категоріями, а й художніми образами. Адже педагогіка, подібно до мистецтва, служить справі формування найтоншої і найскладнішої сфери життя – внутрішнього світу людини, її душі. Тож не випадково більшість творів В.Сухомлинського (“Шлях до серця

дитини”, “Дума про людину”, “Важкі долі” та ін.) розраховані не тільки на раціональне, але й на емоційно-естетичне сприймання читача [8: 49].

Висновки. Спадщина В.Сухомлинського має колосальне значення для українського національного виховання, яке передбачає цілеспрямований, систематичний, регульований педагогічний вплив, розрахований на прищеплення вихованцям гуманістичних якостей.

У системі педагогічних поглядів В.Сухомлинського, в усіх його творчих шуканнях вагоме місце він відводить як зовнішній, так і внутрішній красі людини. При цьому головними рисами вихователя-гуманіста він вважав: любов до дитини, висока загальна культура, визнання людини найвищою цінністю, здатність зцілення душевних ран дитини, ніжне, ласкаве ставлення до неї.

Гуманізм В.Сухомлинського – це яскраве відображення того, як за допомогою власних зусиль, копіткої праці над собою (досягнення зовнішньої й внутрішньої краси), радості, отриманої від розумової праці можна досягти успіху на шляху пізнання себе й оточуючого світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабаш С. Г. Філософія серця, або гуманізм Василя Сухомлинського / С. Г. Барабаш // Дзеркало тижня. – 2001. – №39. – С. 5-9.
2. Барбіна Є. С. Гуманізація педагогічної освіти у світлі людиноутворюючої функції / Є. С. Барбіна // Педагогічні науки: збірник наук. праць. – Миколаїв: Вид-во МДУ, 2008. – Вип. 20. – Т. 1. – С. 34-43.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 260 с.
5. Кравцов В. О. Вимоги до професійної культури вчителя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / В. О. Кравцов // Педагогіка і психологія. – 2004. – №1. – С. 21-31.
6. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека / В. А. Сухомлинский. – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.
7. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М.: Политиздат, 1985. – 270 с.
8. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – С. 5-502.
9. Сухомлинский В. А. Серце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1988. – 272 с.
10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1988. – 252 с.
11. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 147-416.

Дзядевич Ю.В.

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ИМИДЖЕВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

В статье рассматривается проблема гуманистической направленности личности как имиджевой характеристики учителя в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского. Проанализированы взгляды классика мировой педагогики на проблему гуманистической направленности личности педагога как проявления его имиджевой характеристики.

Ключевые слова: гуманизация образования, азбука морали, гуманистическая направленность личности педагога, профессиональные качества педагога-мастера.

Dzyadevich J.V.

HUMANISTIC ORIENTATION OF PERSON AS IMAGE DESCRIPTION OF TEACHER IN PEDAGOGICAL HERITAGE W. A. SUKHOMLINSKY

The article highlights the problem of humanistic orientation of person as the image characteristics of a teacher in the pedagogical heritage W. A. Sukhomlinsky. Analyzed the views of the classic of world pedagogy to the problem of humanistic orientation of person of the teacher as an expression of its image characteristics.

Key words: humanization of education, alphabet of morality, humanistic orientation of person of the teacher, professional quality of the teacher-master.

УДК 37.013:371.13

Кудас Л.Б.

СТРУКТУРА І ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ (20-ТІ – ПОЧАТОК 30-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті проаналізовано структуру і зміст підготовки вчителів на основі навчальних планів і навчальних програм та рекомендацій щодо їх розробки вищими органами управління освітою в Україні у 20-х р. ХХ століття.

Ключові слова: підготовка вчителя, програмно-методичне забезпечення, навчальний план, навчальна програма.

“Національна доктрина розвитку освіти” визначила підготовку та професійне вдосконалення педагогічних кадрів як умову модернізації всієї системи освіти. Для системи освіти в Україні притаманні сьогодні пошуки нового сенсу педагогічної діяльності, які ґрунтуються на нових засадах. Кардинальні підходи до реформування галузі, широкий експериментальний пошук педагогів, радикальність новацій стали підґрунтям оновлення змісту і напрямів підготовки вчителя, чинниками його професійного становлення.

У цьому контексті актуалізується педагогічна проблематика періоду 20-х – початку 30-х років ХХ століття, адже переломні етапи у розвитку України завжди привертали увагу дослідників. Подібно до сучасних за гостротою суперечностей була ситуація в освіті у зазначений період, характерним для якого був особливо інтенсивним пошук нових форм і методів навчальної та виховної роботи у школах, розширенні мережі шкіл, створенні системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, запровадженні нових навчальних програм і планів. Саме тому освітні процеси, які відбувалися в зазначений період, потребують глибоких аналітичних оцінок, адже багато із них проявляються сьогодні у нових умовах і на новій основі.

Історико-педагогічним проблемам 1920-х років в українській історіографії присвячена чимала кількість наукових розробок [1-5]. Однак, на тлі досить пильної уваги вчених до дослідження проблеми підготовки педагогічних кадрів залишаються не вповні з’ясованими деякі аспекти, а саме питання її програмно-методичного забезпечення. Звернення до історичного досвіду, набутого в період 20-30-х років минулого століття, дозволяє знайти нові перспективні шляхи вдосконалення підготовки вчителів.

З огляду на це, метою статті є розкриття особливостей структури й загальні підходи до визначення програмно-методичного забезпечення підготовки вчительських кадрів в окреслений період.

Як засвідчує аналіз архівних матеріалів, у 20-ті роки розвитку вищої педагогічної школи не було єдиних державних планів і єдиних навчальних програм. У 1921 р. був розроблений перший навчальний план для педагогічних закладів освіти, розрахований на трирічний термін навчання. Навчальні плани склалися в інститутах, мали довільну форму і подавалися на розгляд до Державного науково-методологічного комітету як центрального і контролюючого органу над науково-методологічною діяльністю всіх установ та органів Наркомосвіти УСРР [8: 37]. Варіативність навчальних планів сприяла виявленню індивідуального стилю роботи кожного педагогічного закладу освіти, а також напрацювання певного досвіду.

Навчальні плани є основою для складання навчальних програм. Цілком правомірно вважають навчальні плани стратегією, а навчальні програми – тактикою навчального